

אם תשמרה שבת א ישמרתני " חזרה
היא לעולמי עדר ביכנו וביני " פ"ו
אמר מצות חפץ למצוא דרכים גם ממך
מלודבר בן דברי מלכים " דברי קחורה
חו דברי צרכים " אהגה בתורה א ז
ותחכמני " פ"ו
בו אמצאה תמיד נופש לפנאי " חזק ליום
ראשון זמן קדושי " מנפת בתת לחם משנה
בשטי " כי הוא בכל שטי יכפול מעוני " פ"ו
ראש בדתה לחוק על פגנו " בה לערוך
לחם כניס לפניו " גם בה להתענות על

מטון אחרת לרוד
לקראת שבת אצא בחבה מיום
שטי זקן ושבה " שטוב
קרב יגובי נחבא יואען וחמר ברוך
הבא " פ"ז
דא חגרתה ענו ספריית " במעעליטבא
מהגלן מלואכיא למטון בעת יהבין ז
יהבין כלייא מהרדין משבחין יהא ז
שמית
ומרוב חבה ליום חפץ
אברק
מענין
יהבין במעדרטא סבכרין לקודשא " פ"ז
בצפרין ורמטא (זיהו) כחטא " ברש

דיואן יהודי תימן: טקסט ומסורת שבעל פה ד"ר תום פוגל

שיעור 1: היסטוריה

יפה נוף / ר' יהודה הלוי
יפה נוף משוש תבל קריה למלך רב
לך נכספה נפשי מפאתי מערב
המון רחמי נכמר כי אזכרה קדם
כבודך אשר גלה ונגד אשר חרב
ומי יתנני על כנפי נשרים עד
ארוה בדמעתי עפרך ויתערב
דרשתיה ואם מלכך אין בך ואם במקום
צרי גלעדך נחש שרף וגם עקרב
הלא את אבניך אחונן ואשקם
וטעם רגביך לפי מדבש יערב

קריה יפהפיה / ר' זכריה אלצ'אהרי
קריה יפהפיה משוש לעריך
עיר נאמנה את למלכך ושריך
יום אזכרה יפעת רבת צבאיך
לך פלתה נפשי לשפן חצריך
מי יתנני נא אעוף כמו יונים
אשק אבניך אחון עפרך
לא שקטה נפשי מיום נדוד רעיה
מיום גלות בנים מבית מגוריך
אפיל תחנתי לפני אדון עולם
יקים שערך יבנה דבירך
נראה בשמחתך כימי שנות עולם
עת בוא ישועתך לבנות גדרך
אז תשמחי לעד ובטח תשב
ירב שלום בניך מכל עבריך

חוס אלוהי – שיר שילוב למשורר התימני חסדאי (סימן חשדאי)

חוס אלהי ממעונך על חבצלת שרויך
יעבר עלי רצונך כאשר עבר חרויך

שגבני מזדוני כי לך לבי ועיני
הלעולמים עוני יעמד ביני ובייך

דוד מחה אויב מעקש כי לנגדי הוא למוקש
ועדי מתי אבקש אותך עמי ואיך

את קרובי מקרובים גם סביביך שביבים
דר בכנפי הכרובים הפרושים על ארויך

ידך תנחה פזורים בעבור חסד נעורים
העבדתני לזרים ואני כנת ימיך

גדעה קרן מעני בעבור שמך יי
גואלי לגאל המוני רום והשקף ממעונך

אם ננעלו / ר' שלום שבזי

אם ננעלו דלתי נדיבים דלתי מרום לא ננעלו
 אל חי מרומם על קרובים כלם ברוחו יעלו
 כי הם אלי כסאו קרובים יודו שמו ויהלו
 חיות שהם רצוא ושבים מיום בריאה נכללו
 גלגל ואופן רועשים
 מודים שמו ומקדשים
 מזיו כבודו לובשים
 ובשש כנפים סביבים עפים בעת יתגלגלו
 יענו בקול שירים ערבים יחד באותות נדגלו
 לאכרמהו אלכל אוגד סבחהו אללה אחד
 רב אלגלילי אלממגד אחסאנהו מן גיר חד
 אגסאם ואראחן תסגד מן לם יכאפה קד גחד
 ואכתץ מן סבעה אקאלים אלקדס אלאוצט אפצ'לו
 סכן בהו אבאינא
 ואעטא גמיע אסבאטנא
 ואלתוריה אעטא לנא
 ואגיב נוחדהו בתעצ'ים פצ'לה עלינא שאמלו
 נאדא אלנבי מוסי בתכלים קאל כן לקומי מרסלו

שיעור 2: טקסט

ישקף אלהים / יהוסף בן ישראל

ישקף אלהים ממעון קדשו ויך
כל שונאי עמו כהרף עין

הנה יי קם ונצב על אנך
ישקם לכוס רעל, אבל לא יין

וימהרו בם מלאכי משחית להך
אותם בחצי יה ובכלי זין

סורי ראי ציון בנחמת בנד
עת פי אשר יהיה לבער קין

פלטי קרא יום אשלפה חרבי ואך
בם כל יפה מראה וחמדת עין

אשאל אלהי יגאלה שבויים / סימן אני יוסף (בן ישראל)

אֲשָׁאֵל אֱלֹהֵי יִגְאַלְהָ שְׁבוּיִים יַאֲסוּף זְרוּיִים

בְּזָכוֹת מִכְנָה אֵב הַמִּזֶּן לְגוֹיִם יִזְכּוּ לְחַיִּים

עַתָּה יִקְרָאוּ בְּשִׁמּוֹ יְהוָה עֲנוּיִים כִּי הֵם רְצוּיִים

בְּזָכוֹת אֲשֶׁר גָּלָה לְנַהֲרִים הוֹלִיד נְקִיִּים

אַרְבַּע דְּגָלִים

הִלְכוּ גְאוּלִּים

חָנוּ בְּאֵלִים

אֵל תִּמְסְרָה אוֹתָם בְּיַד בְּזוּיִים יְהוָה קְנוּיִים

אֶתְּהָ אֲשֶׁר תִּבְיֵט אֵלַי עֲנִיִּים שׁוֹמֵר פְּתָאִים

נִעְלָה לְאַרְצָנוּ בְּשִׁיר וְזִמְרָה וּבְרוּן וְהַדְרָה

בְּזָכוֹת אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמָה גְבִירָה יִסְכָּה וְשָׁרָה

וּבִנְיָה אֲשֶׁר שָׁמַע בְּקוֹל גְּבוּרָה נִעְקָד כְּפָרָה

וּכְלָל בְּנֵי יַעֲקֹב שָׁהֵם דְּוּיִים כָּלֵם דְּחוּיִים

נִבְחָר לְעוֹלָה

קָרְבַּן מַעֲלָה

נִפְדָּה בְּחִמְלָה

נִתְחַלְקוּ בְּנֵי שְׁנַי חֲצָיִים גּוֹיִם שְׁנַיִם

בְּרַךְ לְנִינוֹ עַל שְׁנַי גְּדִיִּים תִּבְשִׁיל עֲשׂוּיִים

והללויה אהלל לאלי / מחבר לא ידוע

והללויה

אהלל לאלי שהוא מגני ועזרי

יקבץ גליות יהודה ואפרים הצעירי

אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי

והללויה

איילת חן / ר' שלום שבזי

איילת חן בגלות תסמכני

ובלילה בתוך חיקה מלוני

לכוס יינה אני תמיד מזומן

ונתערב חמד יינה בייני

שתו דודים לעומתי ושכרו

והעירו לשכל רעיוני

בהיכל בת מלכים הכבודה

ושולחנה מזומן להמוני

זמן הפריד לכל רעים ודודים

אכל דודי באהבה משכני

יקשר חן וחסד על גברת

במעגל חן וחסד יזכרני

מִפְרָשׁוֹ בְּעֵנֶן עָבִי שְׁחָקִים
לְרַעֲיָתִי וְהִיא תְּפִיק רְצוֹנִי

שְׁעָרֶיהָ חֲמָשִׁים הֵם קְבוּעִים
זְכוּת לָאֵה בְּבִינָה תִסְעֶדְנִי

תְּעוֹרֵר אֶהְבֵּת רַחֵל לְבָנִים
בְּסוּד מְלָכוֹת עֲשִׂירִית תַּעֲלֵנִי

אַלְקִים חַיִּשׁ לְעַמֶּךָ יְשׁוּעָה
בְּעֵת רְצוֹן תִּצְחָצַח גְּרוֹנִי

שְׁלוֹמִי לֵב בְּרוּב שְׁלוֹם תִּסּוֹבֵב
בְּנִי אִישׁ תָּם סְגוּלַת אָב הַמוֹנִי

מתוך: דיואן חפץ חיים (חסיד, 1966), עמ' קצז

אמר ליוסף הבכור יוסף בני מתנך אזור
קשתך וחרבך קום חגור פן תפגעה זרע חמור:

אשאלך תראה שלום אחים ואל תזכור חלום
אם יאמרו גש נא הלום אתה אחורנית חזור:

קצדי אנא שא ארסלך תאכ'ד עלום מן אכ'זתך

[ברצוני לשלוח אותך, שתביא שלום מאחריך]

באללה ואטלק נייתך יכ'לצך מן כל שר:

[באלוהים, אשלח כוונתך, והוא יצילך מכל צרה]

גוּוּב יוֹסֵף מֵרַחְבָּא שֵׁא אֲסִיר בְּטֹאעָה רֵאג'בֵּא

[הַשִּׁיב יוֹסֵף מֵרַחְבָּא, אֵלֶךְ בַּחֲפִיץ לֵב]

וְאֵלְקֵלֵב נֶאֱרַן לֵאחֵיבֵא יִרְגֵף מִן גּוּר אֵלְצ'גֵר

[וּבִלְבוּ אֵשׁ שׁוֹרֶפֶת, רוֹעֵד מִמַּחֲנֵק נִפְשׁוֹ]

עֵין וְלֵב / ר' שְׁלוֹם שְׁבוּזִי

עֵין וְלֵב יַחַד מְרִיבִים בֵּין הַפְּרוּבִים סוֹבְבִים
מִתְעַלְסִים שֵׁם בְּאֵהָבִים חֲכָמָה וְדַעַת עוֹזְבִים

עֵין לֵלֵב תַּעֲן וְתִקְרָא גֵשׁ נָא וְקוּם הַתְּעוֹרְרָה
אֲתָה מִמְּלֵא חֲטָא וְעִבְרָה תַּחֲמוּד וְגַם תַּתְּחַבְּרָה
לֹא תִדְעָה כָּל סוּד וּמִשְׁרָה רַק בְּהַבְלִים תִּבְחָרָה
וְתִשְׁכַּרְהָ מִיַּיִן עֲנָבִים כָּל מַעֲשֵׂיךָ נִכְתָּבִים

לֵב יַעֲנֶה הַחֲטָא גְרַמְךָ מַה לָּךְ לְהַרְבּוֹת נְאֻמְךָ
תִּרְאֵי בְּכָל שִׁבְתְּךָ וְקוּמְךָ אֵיזָה בְּמִרְאֵי וְרַחֲמְךָ
אֲזוּ תַתְּפֹשִׁי אוֹתוֹ בְּאִשְׁמְךָ חֲטָאֵי בְּמִכְתָּב עַל שְׁמְךָ
תַתְּחַמְדֵי יָפִים וְטוֹבִים תַּמִּיד בְּרַע מִתְּאֵהָבִים

שיעור 3: ביצוע

אני אשאל / מחבר לא ידוע

אני אשאל שבח האל תחלה
אשר קרא לישראל סגלה

והזהירם עלי מצות וחקים
והשבת בתוכם היא גדולה

והיא האות אשר בינו ובינם
והיא תעיד שהוא התחיל וכלה

סעי יונה / ר' דוד בן זכריה הלוי

סעי יונה ושמעיני בכנור נגני
ופצחי זמרי רני בשיר התבונני
ומהרי ואל תפני לדרך שוטני

קחי צידה ונסעה

ונתעדן ונשבעה

ונשתה מעינות דעה

ונשירה עלי נבל וזמר תתני

והללויה אהלל לאלי / מחבר לא ידוע

והללויה

אהלל לאלי שהוא מגני ועזרי

יקבץ גליות יהודה ואפרים הצעירי

אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי

והללויה

אבדא במן הו עאלי אלשאן / עודד בן זכריה

אבדא במן הו עאלי אלשאן	ד'י הו סלאתי ואלאמאן
ד' פך ליעקוב תלך אלאחזאן	וצפה יאתיך פי ביאן
חין אלתמס יוסף ברויאן באלליל	במא קדר וכאן
תם קאל אביה פי ד'א אלכ'בר	
אלשמס תסגד ואלקמור	
ואחדא עשר כוכב קטר	
ד'י קד נצ'רת אלכל באלאעיאן	כנה מארך פי ביאן

שיעור 4: פרשנות וייצוג

אזכיר שבח צור קוני / לר' צארים (או דוד) הלוי

אזכיר שבח צור קוני	מגני	ראשון ואחרון
אשיר ואשא עיני	למעוני	ישיב לאף חרון
צורי ראה ונחני	חנני	באמת וישרון
אשאלך		
בבריתך		
חון עבדך		
עת יקרך		
רווה לרוב צמאוני	ועניני	מגג ואדרון
כי לך מייחל אני	זכריני	ושמע לדברון
[...]		
הלך בדרכי רשע	לא נושע	מיד משנאיו
ימות ואל ישתעשע	או יפשע	ידבק בשונאיו
עירו כקרית ברשע	או לשע	נהפך במוצאיו
טבע באש		
זנב וראש		
יהיה כמוש		
אל יחרוש		
רעה אלי איש עני רחמני		לא יקחה דרון

הקדמת ר' סעדיה מנצורה, דיואן חפץ חיים (חסיד 1966), עמ' 10

וליהודיעך קושט דברי אמת, סוף הדברים האלו, צריך אני להודיעך שיש מרבית בני עמנו אשר לא ראו אור במחילה מכבודם, כששומעים קול המשורר, ואת ניגונו מעורר, וריקודו ונענועו, משתעשעים בהיפוך לועו, ואינם חשים לקיצוץ נטיעו, ופירוד אות מרעו, ואין סדר ליתד ותנועו, ועושה בית של שיש, למדרס ולדיש, אשר כל בן דעת כשרואה זה תצלינה אזניו, ויבהלו רעיוניו, ויחשך מאור עיניו, שבאמת מי שהוא מקל באלו השירים, אשר הם דברי אלהים חיים, וגם כן יש בהם דיבורים מדברים, אשורים על פי ערבים, ברקיע השמים מאירים. וסובר בדעתו אשר לא טובה כי איננה כל כך חשובה. ונמצא כטועם עץ של ערבה. ואינו יודע כי מאבן ספיר חצובה, ומכל דבר היא חשובה, וכל העוסק בה שלא לשמה, אוי לו ואוי לנשמתו, שהוא כמו נושא שפחה ומגרש גבירה, ונמצא חס ושלום שמחלל הקדשים ומעכב הגאולה... כשיהיה השיר כמתכונתו, ובלב נשבר ונדכה, עולה לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא ריח ניחוח, ובזה מעורר אהבת דודים, ומחבר חתן עם כלתו.

אסאלך יא עוהגי אלגוזלאן / אברהם

אסאלך יא עוהגי אלגוזלאן	תשרף עליא ברושאני
סמייתני יא קמר שעבאן	געיד לך סלס ד'הבאני
למה למה צרת לך חנקאן	אוגאנך אלחמר רויני

אָדוֹן הַכֹּל / ר' שְׁלוֹם שְׁבִזִי

אָדוֹן הַכֹּל מְחִיָּה כָּל נִשְׁמָה
יֵצוּ חֲסִדוֹ לְבַת נְדִיב חֲכָמָה

לְבוֹשָׁה מֵעֵנָן תֹּאֲרֵי יִקְרוּ
וּמִשְׁפָּעַת עָלֵי כָּל הָאָדָמָה

שְׁאוֹן גְּלִי גְבוּל יָמִים תְּעוֹרֵר
וְעַם דּוֹדָה בְּצִלוֹ נִעְלָמָה

בְּחֵן בַּעֲלָה שְׁבִטִינוּ תִּנְהַל
וּמִעֲלֵתָה מִהֲדָרַת וְרָמָה

זְמִירוֹת מְכַנֵּף אֶרֶץ שְׁמַעֲנוּם
צְבִי צְדִיק בְּמִזְרָחָה וְיָמָה

יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים תְּמִיד בִּישׁוּר
נְקִיִּים הֵם בְּלִי עוֹן וְאַשְׁמָה

שְׁמוּעָתָם לְטוֹב כָּלֵם בְּרוּרִים
וְלָהֶם נִכְסְפָה נִפְשֵׁי בְּתִימָה

צָרִי גִלְעָד שְׁלַח לָנוּ יְדִידִי
בְּצִיּוֹן נִשְׁמָחָה גְּבֵר וְעֵלְמָה

שיעור 5: אגדה והיסטוריה

הרב סעדיה חוזה, בתוך: ספר תולדות הרב שלם שבזי, (נוסח תימן, תשפ"א), עמ' 131-132

כשחזר (שבזי) למקומו ראה שיש ערבי, שמו בן עלואן, אותו רועה צאן שגנב לו המקל. אחד מסית ומדיח, וכבר הסית הרבה להאמין בו על ידי הפעולות שהיה עושה. אפילו מעם ישראל התחילו להאמין שהוא קדוש, מכיון שהוא היה עושה נפלאות, מגלה גניבות שנגנבו לאזרחים, מגיד עתידות, מרפא חולים וכו', ומכשף.

חרה לצדיק אבא שלם זיע"א ונצטער צער גדול ממה שהגוי עושה לישראל, מסית ומדיח. עשה שאלת חלום, איך הגוי הצליח, ואיך יעמוד נגדו ויחזיר בתשובה את האנשים היהודים שהאמינו בו ברשע, שקוראים לו בן עלואן ימח שמו וזכרו. ענו לו מן השמים: "דע לך שלם, יהי עמך ה' ובכל אשר תפנה תצליח. ותדע לך שיש באזור תעזו שלוש מאות שישים וחמישה מלאכי חבלה, כנגד ימות השנה, וכל יום יש שליטה לאחד מהם, וכולם עוזרים למי שיש לו שליטה באותו היום. והגוי הזה בן עלואן משך מהם כוח, ומן השמים שלחו אותך למקום הזה להכניע אותם". מיד ביום ההוא אחרי השינה קם מהמיטה, אמר תיקון חצות, כדרכו שהיה קם בחצות לילה, והמשיך בתענית ותפילה. והסתגר ועשה מה שעשה לעילוי נשמות כלל ישראל, כוונות ותפילות, במשך שלושה ימים ושלושה לילות. לאחר שגמר, אור חיל והתחיל ללמוד את סוד הנקודות של דניאל ויוסף (בערבית קוראים לו צ'רב אלרמל) גורל החול. וכמובן "ספר יצירה", ואת שם המפורש הוא יודע ועדיין הוא בקטנותו. התחיל לננס אסיפות ולהסביר לעם ישראל כי הגוי הוא מכשף עליהם, ומי שהולך אצלו כאילו עובד עבודה זרה, וכל מעשיו שהוא עושה הבל וכזב. והבטיח שהוא ימלא להם כל משאלותיהם רק בעזרת ה' יתברך.

היהודים עזבו את הגוי, ובאו לכבוד הרה"ג אבא שלם שבזי, ומה שהיו רוצים היה עושה להם. והבטיח שגם אחרי שיפטר יעזור להם בתפילה לפני שוכן מרומים, ויומשכו פעולותיו. הגוי בן עלואן ימח שמו וזכרו התקנא קנאה גדולה בצדיק, כיון שעזבו אותו היהודים והלכו לצדיק, וגם ממלא להם את כל משאלותיהם על ידי שהוא משתמש בקבלה מעשית. הצדיק הרשב"ז זיע"א השיב מלחמה שעה, ואז חיל לעמוד בפני כל התקפה מן הגוי הארור, והיה מגיד עתידות, ומגלה גניבות, ומבטל המכשפות, ומרפא חולים מהגוף והנפש, ובפרט היה מבטל את כל הכישוף שעשה אותו רשע.

הרב סעדיה חוזה, בתוך: ספר תולדות הרב שלם שבזי, (נוסח תימן, תשפ"א), עמ' 126

עוד מספרים שראה בן המושל אותה ורצה להתחתן אתה. בקש מאביו שיתן לו אותה, ושלח לקחתה לבנו בכוח. כמובן שהלבישו אותה בגדי חתונה גם כן בכוח, והרכיבוה על הגמל. היה בדעת המושל שיקח את האב ויפייס אותו הוא ובתו במשך החתונה, ויעשה לו כבוד גדול. בכל זאת האב והבת עמדו בשלהם. מסר הרב לבני הבית שיעזבו את המקום וילכו להם לשבז, תחת חסות שבט ומושל אחר, והוא הלך עם השושבינים. הגיעו לצלע ההר, הוא מקונן בחרוזים והיא עונה לו ברוח השיר קינה (שאלתי

הרבה, ואף אחד לא זוכר את השיר שחיברו שניהם). עד שהגיע למילים: "יא מוריד אשוועה שגר" (הוי ההופך את השושבינים לעצים) והיא ענתה לו: "ואלחריוה חגר" (ואת הכלה לאבן). נתעלפה ומתה, והפכה שמחתם לאבל. קבר אותה בצלע ההר, ונתקדש המקום, והיו משתטחים על קברה, ובנו לה מצבה. ועד עכשיו קוראים לה "אלמשתאייה". וכל מי שיש לו חולי או קדחת וכו' היה מדליק נר לעילוי נשמתה ומתרפא, ועוד הרבה נפלאות.

שר הממונה (יא טאיר אלבאן) / ר' שלום שבזי

יא טאיר אלבאן ורתת פי קלבי אשגאן דכרתני אלעאלם אללביב

(הוי הציפור על עץ הבאן, הנחלת בלבי יגונות, הזכרתי את המלומד הנבון)

די פאז עדנאן ואדרך לפרדוס אלאגצאן פי חית אלארואח תסתטיב

(אשר זכה לגן עדן, והשיג את פרדס הנטעים, במקום בו הנפשות תתענגנה)

ואמסית תעבאן ואלדמע פי אלכד שנאן תהמל בטרפי כמא אלסכיב

(ואני נותרתי יגע, והדמע על לחיי זורם, נוטף מעיני כמי הנגר)

[...]

שר הממנה גנת אגוז קום פתח נא לקראת ידידי ומהרה

ימצא לעדנה עם בעלי סוד ואמנה שם מלאכי חן וטהרה

חבר ותנא שונה הלכות ומשנה סודו ללבי יעוררה

ישאל ויען תוכף טבעי ואופן ענו בלי תחרות וריב

בקי בענין

דרשה ובנין

נובע כמעין

פרנס וחנון כמה עניים ונתן לחמו למספן צעיר וסיב

יום צר וכופן אסף לדלים וספן משכים בכל יום ומעריב

מהמון קמי שחתי / ר' שלם שבזי

מהמון קמי שחתי	כפוף קומה הלכתי
אוי לי כי פשעתי	ועל צורי מרדתי
אל תשמחי אויבתי	לי כי נפלתי קמתי

[...]

אתה גזרת בן אמה	כתב שטנה ביד רמה
הוא והמון חילו המה	פזר קהלי באדמה
הוי כי בת באמה קמה	הן בעון חללתי

לולי ה' עזרנו ומפרא הציילנו

אזי בעצתו כלנו	כי בא להמיר דתנו
בחרות אפם בנו	פורה לבדי דרכתי

וצלנא האתף אלאחאן / ר' שלם שבזי

וצלנא האתף אלאחאן ביום ת'אני רגב
[...]

בכי רחל בעירנו	לבנים נודדים
והעירי אבותינו	יקומון עומדים
להזכיר את בריתנו	בחן מתיחדים
וחסד אל ילוינו	בצלו חומדים

יקבץ שוכני תימן

והוא רועה ואל נאמן

ונשמע שיר בני הימן

ויסירה חמת פתן שהוא במארב

יצו ינון והסגן ויאמר לו קרב